

Departementaal vertrouwelijk
Situatiebeeld en Duiding COVID-19 (1)

Kerneenheid
Analyse

Donderdag 19 maart 2020 - geactualiseerd tot 09.00 uur

Potentiële kantelpunten die tot maatschappelijke onrust kunnen leiden:

- Gezonde mensen en/of kinderen komen te overlijden.
- Het verkrijgen van primaire levensbehoeften (inclusief medicijnen) komt onder druk te staan;
 - Het is voor EU-lidstaten cruciaal om medicijnen en goederen voorrang te kunnen blijven geven, in acht nemend dat de Europese buitengrenzen sinds 18/3 voor 30 dagen gesloten zijn;
 - Grenscontroles hebben 18/3 al tot de eerste grote files geleid in Oost-Europa.
- Het functioneren van vitale processen komt onder druk te staan.
- In de gezondheidszorg ontstaan grote problemen, zowel door gebrek aan persoonlijke beschermingsmiddelen (PBM's), grootschalige verdringing van overige zorgbehoevenden als door onvoldoende capaciteit voor de opvang van patiënten met het virus.
 - Beademingsapparatuur lijkt een bottleneck te gaan vormen;
 - Zowel in media als in LCMS worden gevallen van schaarste aan beschermingsmiddelen gesignaleerd. Dit kan gevolgen hebben, zowel voor de volksgezondheid als maatschappelijke onrust.

- [Redacted]
 - Vanuit de samenleving en de Kamer blijven vragen daardoor bestaan over "groepsimmunitet," het aantal testen en waarom niet wordt overgegaan tot een complete 'lockdown. (optreden Ab Osterhaus).

10.2.g
11.1

- Druk vanuit andere EU-lidstaten om de Nederlandse maatregelen 'gelijk te trekken' met buurlanden Frankrijk, België en Duitsland.
- Concrete geloofwaardige toezeggingen van financiële steun voor kwetsbare groepen die geraakt zijn door de overheidsmaatregelen (o.a. ZZP, MKB, flexwerkers) blijven uit.
 - Op dit moment wordt gespannen afgewacht hoe de maatregelen worden uitgewerkt.
 - De komende maanden gaan uitwijzen of de maatregelen voldoende zijn om onrust weg te nemen en/of alle kwetsbare groepen voldoende zijn gedekt.
- Bij ziekenhuizen ontstaan incidenten door (mogelijke) schaarste problemen.
 - Mogelijke triggers zijn het annuleren van bezoeken, (bevestigde) berichten over daadwerkelijke en ontwrichtende schaarste van mensen en middelen bij ziekenhuizen, of (rumoeren over) triage.
- Over bovenstaande onderwerpen verspreide desinformatie vat post onder de Nederlandse bevolking.

11.1

Overige aandachtspunten:
Caraïben

- Curaçao: 18/3 is de Nederlandse toerist die in het Curaçao Medical Center lag overleden.

- In Curacao is een landsverordening aangekondigd. Op Sint Maarten zijn alle scholen en een groot aantal winkels en bedrijven gesloten. Toeristen moeten uiterlijk zondag het land verlaten hebben.
- Maatregelen in Aruba zijn minder verstrekkend.

SITUATIEBEELD

Volksgezondheid

- Wereldwijd wordt door farmaceutische bedrijven naarstig gezocht naar vaccins en behandelingen tegen het virus. In Seattle wordt bijvoorbeeld een experimenteel vaccin getest op vrijwilligers. In Wuhan worden voorbereidingen getroffen om soortgelijk onderzoek te doen met een ander middel. In de academische ziekenhuizen van Utrecht en Nijmegen worden testen gedaan met een TBC-vaccin en onderzoekers van Sanquin starten een landelijk bevolkingsonderzoek. Eerder al ontdekten onderzoekers in Nederland een antilichaam. Ondertussen komen ook onderzoeksresultaten naar buiten waaruit zou blijken dat het virus veel langer buiten het lichaam overleeft (tot 48 uur op roestvrij staal en tot 78 uur op plastic).
- Driekwart van de COVID-19-patiënten die in Nederland aan het virus zijn overleden heeft niet op de IC gelegen. Dat zegt de voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Intensive Care. Oorzaak is onder meer dat artsen in samenspraak met familie besloten dat de zieke gelet op leeftijd of toestand beter niet naar de IC konden gaan.
- In België waarschuwen medische experts voor onderschatting van de risico's. Ook dertigers en veertigers kunnen ernstige schade oplopen door het virus, luidt de boodschap.
- Over een eventuele 'lock down' wordt blijvend gediscussieerd. Volgens het RIVM is het niet verstandig om het maatschappelijke leven geheel te bevriezen, omdat na het opheffen van een 'lock down' de gezondheidsrisico's direct weer zullen toenemen.
- Ook over 'groepsimmunititeit' wordt debat gevoerd. Tijdens de technische briefing aan de Kamer zei RIVM-directeur Van Dissel dat over dit begrip verkeerde beelden zijn ontstaan. Groepsimmunititeit is geen doel op zich, maar ontstaat op lange termijn als steeds meer mensen geïnfecteerd raken. Het RIVM wil het virus "laten rondgaan onder mensen die er eigenlijk weinig last van hebben", zei hij een dag eerder. Viroloog Osterhaus benadrukte dat "echt gehandhaafd" moet worden "dat we niet met teveel mensen bij elkaar komen".
- Verwacht wordt SZW vandaag bekendmaakt dat verpleeghuizen worden gesloten, om zowel kwetsbare bewoners te beschermen als het personeel.

Beeld sociale media

- Uit online berichten blijkt dat er onder Nederlanders groeiende zorgen zijn over het aantal ziekte- en sterfgevallen. Ook dringt het beeld nu door dat Corona-patiënten die langdurig beademd worden om een Intensive Care, vaak blijvende klachten houden (Gommers; technische briefing TK).
- Via sociale media plaatsen verschillende huisartsen(posten), thuiszorgorganisaties en het St. Antonius Ziekenhuis uit Utrecht een oproep voor mondkapjes. Hierbij worden onder andere afbeeldingen en video's geplaatst waarin wordt toegelicht welke type mondkapjes en andere beschermende kleding (bv. plastic handschoenen) gewenst zijn. Ook het nieuwsbericht dat China mondkapjes en handschoenen naar Nederland heeft vervoerd wordt op sociale media gedeeld.

Financieel-economische gevolgen

- Om belastingbetalers tegemoet te komen, heeft ook de Belastingdienst Caribisch Nederland aangegeven in individuele gevallen tot een oplossing te willen komen als indien niet aan verplichtingen voldaan kan worden.

Beeld sociale media

- Op sociale media wordt begripvol gereageerd op de berichtgeving van de NOS dat er meerdere grote winkelketens in Nederland hebben besloten vanaf donderdag gesloten te blijven.

Politiek

- Tijdens het Kamerdebat over de Nederlandse aanpak van het virus verweten meerdere partijen PVV-leider Wilders dat hij bezig is met het zaaien van angst. Hij verweet het kabinet onder meer "te experimenteren en te spelen" met mensenlevens en pleitte voor een totale 'lockdown'. Ook FvD bekritiseerde de strategie van het kabinet en stuurde eveneens aan op een lockdown.

Beeld sociale media

- Het politiek debat over de bestrijding van het COVID-19 virus en het rechtstreeks daaruit voortvloeiende online debat, draait vrijwel volledig om de vraag of Nederland in 'lockdown' moet of niet. Dit debat duurt op sociale media woensdagavond voort tijdens het debat in de Twee Kamer.
- Uitgesproken voorstanders van een 'lockdown' zijn Wilders en Baudet, die online brede bijval krijgen. Zij zijn van mening dat het kabinet met mensenlevens speelt en geloven niet in de huidige strategie van gecontroleerde groepsimmunititeit. Op sociale media zetten voorstanders van een maatschappelijke 'lockdown' deze maatregel diametraal tegenover het overheidsbeleid en voelen zich gesteund door wetenschappers en de keuze van andere overheden die wel heil zien in een 'lockdown'-strategie. In deze

berichtgeving wordt op woensdagavond gewezen naar de aanpak van Singapore die een 'lockdown' strategie inzetten.

- Dit kritische geluid ten aanzien van het Nederlandse overheidsbeleid wordt van repliek voorzien door mensen die de lijn kiezen van politici die vertrouwen uitspreken in de wetenschappers die hen technisch gebriefd hebben.
- Het moment dat minister Bruin onwel wordt tijdens het debat op woensdagavond gaat viraal. In de reacties op sociale media wordt het voornamelijk sterkte toegewenst en een hart onder de riem gestoken. In een bericht op zijn Twitteraccount laat de minister weten dat hij een toeval heeft gehad vanwege oververmoeidheid maar het naar omstandigheden goed maakt.

Internationale context

- Eerder deze week hebben de WHO en het ECDC (*European Centre for Disease*) landen opgeroepen burgers zoveel mogelijk aan een Corona-test te onderwerpen. In het bijzonder op en in het VK is kritiek ontstaan, omdat in dit land alleen in het ziekenhuis mensen met symptomen worden getest. Het Britse NHS heeft aangegeven dat er niet ingezet kan worden op het testen van grote groepen mensen vanwege capaciteitsgebrek en dat artsen en verplegend personeel voorrang krijgen. Een experiment in het Italiaanse dorp Vò, dat draait om het bij herhaling testen van zowel zieke als gezonde mensen en om het isoleren van een grotere gemeenschap, laat volgens betrokken experts zien dat verspreiding van het virus met succes kan worden ingedamd.
- 10.2a
11.1
- In Frankrijk zijn ernstig zieke patiënten naar een militair medisch centrum overgebracht. Hiermee moeten overbelaste ziekenhuizen in het noordoosten van het land worden ontlast.

Beeld sociale media

- Op Twitter worden voortdurend vergelijkingen gemaakt met aantallen doden en zieken in andere landen. Daarbij is dus de terugkerende vraag en punt van discussie of de 'lockdown'-maatregelen die veel landen treffen, uiteindelijk minder doden en ernstig zieken tot gevolg zullen hebben. Hierbij wordt veelvuldig verwezen naar het dodenaantal in Italië waar op één dag 475 personen overleden aan het virus.

Continuïteit vitale processen en cruciale beroepen

- Steeds meer winkels sluiten de deuren. Doordat het aantal passagiers op Schiphol met zestig procent is gedaald, zijn vijf van de zeven pieren gesloten. KLM-bestuurder Elbers verwacht dat het vliegverkeer in de loop van volgende week "nagenoeg helemaal stil" komt te liggen.
- Sinds dinsdagavond zijn de werkzaamheden van de Douane afgeschaald. De Douane richt zich alleen nog op het leveren van een bijdrage aan "de veiligheid van Europa" en activiteiten rondom heffing en inning.

Beeld sociale media

- Er worden op Twitter allerlei vragen gesteld over de situaties van mensen wiens zorg wordt betaald met behulp van een zogenaamd 'persoonsgebonden budget'. Er bestaan bijvoorbeeld zorgen over continuïteit van deze zorg wanneer bijvoorbeeld hun mantelzorgers ziek worden.
- Hoewel er in de Kamer (Klaver; GL) zorgen zijn geuit over mogelijke voedseltekorten onder allerarmsten, melden bijvoorbeeld voedselbanken op Twitter dat zij nog steeds giften ontvangen in de vorm van voedselvoorraden. Er wordt op Twitter ook nauwelijks gesproken over 'voedseltekorten.'

Maatschappelijke zorgen en onrust

- De oproep aan Nederlanders in het buitenland om terug te komen lijkt voor problemen te zorgen. Door maatregelen in landen waar mensen verblijven en door overbelasting bij reisorganisaties die hen zouden kunnen helpen, weten veel Nederlanders in het buitenland niet waar ze aan toe zijn. Ongeveer 250.000 mensen die met KLM vliegen, zitten nog in het buitenland.

Beeld sociale media

- Het polemische debat over de vraag of Nederland in 'lockdown' moet, lijkt online nog niet te hebben geleid tot oproepen om te demonstreren of andere vormen van verzet die in strijd (zouden kunnen) zijn met de huidige verordeningen etc. Ook woensdagavond zijn hiertoe geen signalen waargenomen.

DUIDING

Volksgezondheid

- De verdringing van andere hulpbehoevenden door het afschalen van planbare zorg om meer IC-bedden te creëren kan op korte termijn leiden tot ontevredenheid onder deze groep en/of verergering van klachten onder deze groep.
- Het besmettingsverloop is mede afhankelijk van de mate waarin mensen zich aan sociale isolatie houden. Wanneer deze situatie van sociale isolatie te lang voortduurt, bestaat de kans dat mensen zich minder goed aan de oproep van de overheid zullen houden.

- De overheidslijn van groepsimmunitet, zoals uitgedragen in de toespraak van Rutte op 16 maart, kan bij individuen (met name jongeren) tot de gedachte leiden om zich expres te laten besmetten. Dat kan zeker gelden als iemand bijvoorbeeld juist voor oudere of kwetsbare mensen moet zorgen in zijn of haar omgeving en dat nu niet zonder risico kan doen.
- Het wordt steeds duidelijker dat er een tekort is aan persoonlijke beschermingsmiddelen, met name mondkapjes. Er wordt op verschillende plekken nagedacht over oplossing van dit probleem. Toch lijkt dit de komende tijd een bottleneck te gaan vormen.

Financieel-economisch

- Het sluiten van grenzen, onder andere aan de binnen- en buitengrenzen van de EU, zorgt voor vertragingen en verstoringen van het mondiale personen- en goederentoevoer en -uitvoer. Dat kan onder meer tot gevolg hebben dat winkels verdere problemen krijgen met het aanvullen van hun voorraden.

10.2.a

Internationale context

- Maatregelen door andere (Europese) landen ten aanzien van grenscontroles, reisadviezen en inkomende- en uitgaande vluchten kunnen impact hebben op de toevoer van medicijnen en voedsel. De minder stringente maatregelen in Nederland ten aanzien van het openhouden van winkels, kan in combinatie met de open grenzen tussen buurlanden voor "winkelbewegingen" naar Nederland zorgen.

10.2a
11.1

Continuïteit vitale processen en cruciale beroepen

- Het gekozen overheidsbeleid waarin groepsimmunitet wordt nagestreefd zal vanwege een verwachte toename van ziekteverzuim op termijn druk zetten op capaciteit binnen vitale processen en cruciale beroepen.
- Vanuit de samenleving kan de druk worden opgevoerd om de lijst met cruciale beroepen uit te breiden.
- Een aantal sectoren en processen, zoals ziekenhuizen en digitale infrastructuur, kunnen door het belang van hun rol in de bestrijding van COVID-19 in toenemende mate een interessant doelwit vormen voor kwaadwillende actoren, dan wel als middel worden ingezet om een bepaald doel te bereiken. Het kan daarbij zowel gaan om statelijke actoren als om criminele actoren.
- Criminele actoren hebben voornamelijk een geldelijk doel, bijvoorbeeld door COVID-19 (opportunistisch) te gebruiken om phishing-acties uit te voeren. Ook zijn voorbeelden bekend waarbij criminelen persoonlijke beschermingsmiddelen voor eigen gewin hebben gestolen. Dit draagt bij aan de huidige schaarste aan deze middelen. Daarnaast kunnen deze acties bijdragen aan zorgen onder de bevolking en, indien niet voldoende bestreden, afbreuk doen aan het vertrouwen in de overheid.

Politiek

- De Nederlandse regering heeft steeds benadrukt zich te laten leiden door experts. Op 17 en 18 maart hebben meerdere medische experts, waaronder leden van de WHO, de strategie van groepsimmunitet opbouwen in twijfel getrokken. Dit heeft meerdere mogelijke gevolgen, waaronder:
 - het verminderen van draagvlak voor deze maatregel, zowel onder de bevolking als bij de oppositie;
 - druk op de geloofwaardigheid van het RIVM en de regering;
 - eigenstandige besluiten om over te gaan tot sluiting door o.a. winkels en bedrijven;
 - druk vanuit andere EU lidstaten om de Nederlandse maatregelen 'gelijk te trekken' met buurlanden Frankrijk, België en Duitsland.
- De voortdurende onduidelijkheid waarom andere landen verschillen in de aanpak van het virus kunnen draagvlak voor het kabinetsbeleid aantasten. Vanuit de samenleving en de Kamer blijven vragen bestaan over "groepsimmunitet," het aantal testen en waarom niet wordt overgegaan tot een complete 'lockdown.' Deze onduidelijkheid kan bijdragen aan maatschappelijke onrust. Om de maatschappij weerbaar te maken voor polariserende krachten blijft heldere en eenduidige overheidscommunicatie noodzakelijk.

11.1

Maatschappelijke zorgen en onrust

- De zorgen onder de Nederlandse bevolking over de COVID-19 uitbraak lijken toe te nemen. Zolang er dagelijks nieuwe ontwikkelingen de kop op steken die onzekerheid en onduidelijkheid bij de bevolking kunnen vergroten, zoals de actuele discussie wel/geen 'lockdown', zullen die zorgen waarschijnlijk niet verminderen. Op sociale media domineert de uitbraak. Er lijkt in algemene zin vooral steun te zijn voor de genomen maatregelen, hoewel die volgens sommigen (te) laat zijn afgekondigd.
- Berichten van eerste faillissementen als gevolg van de uitbraak zullen waarschijnlijk leiden tot toegenomen onrust onder de bevolking.
- Openbare orde problemen zijn niet uit te sluiten bij langere duur van de maatregelen. Wanneer scholen, horeca, sportgelegenheden e.d. langere tijd gesloten blijven, dan zou verveling kunnen toeslaan en zouden groepen op straat kunnen gaan rondzwerven. Sociale contacten zijn immers belangrijk en niet iedere woning leent zich om langere tijd in te verblijven. Dit zou kunnen leiden tot vandalisme.
- De huidige slechte financiële positie van het ABP vanwege COVID-19 kan op kortere termijn leiden tot pensioenverlaging. Dit kan leiden tot extra zorgen bij pensioengerechtigden, temeer omdat het financiële hulppakket van de overheid hier niet op in gaat.